

A PROPÒSIT D'UNA CANÇÓ POPULAR RECOLLIDA PER JACINT VERDAGUER I ENVIADA AL SEU AMIC MARIÀ AGUILÓ

CARME RUBIO
Universitat de Vic

*On occasion of a popular song noted by Jacint Verdaguer
and sent to his friend Marià Aguiló*

«Comiat de Vic» forma part del recull de cançons populars que Jacint Verdaguer va enviar al seu amic i erudit mallorquí Marià Aguiló. La lletra de la cançó traça un itinerari a través de la ciutat que va fent menció dels edificis religiosos que es troben durant el trajecte. L'emoció acumulada i el dolor de la partença indiquen que probablement es tracta del comiat definitiu d'un condemnat a mort.

Paraules clau: Cançó popular, Jacint Verdaguer, recorregut, Vic, edificis religiosos.

«Comiat de Vic» forms part of the collection of popular songs that Jacint Verdaguer sent to his learned Mallorcan friend Marià Aguiló. The words of the song mark a route through the city that mentions the religious buildings found along the way. The accumulated emotion and the pain of departure indicate that is probably the final farewell of someone sentenced to death.

Keywords: Popular song, Jacint Verdaguer, route, Vic, religious buildings.

Comiat de Vic (versió literal)¹

- 1 Adeu santa clara beya [vella]
adeu frares caputxins
monjas de santa teresa
com son monjas tan humils
5 verge de la pietat
tingueu pietat de mi
gloriosa santa clara
deume claridad a mi
vos marededeu del carme
10 que tem ha que no os e bist

1. Haig d'agrair la col·laboració inestimable de Josep Massot i Muntaner a l'hora de fixar el text, perquè ha solucionat generosament els dubtes que plantejava la consulta del text microfilmada que es conserva a l'Arxiu del Patrimoni Etnològic de Catalunya.

També el meu agraïment a totes les persones que m'han facilitat ajut de cara a la confecció de la part gràfica d'aquest article, especialment a Angelina Verdaguer, de l'Arxiu Comarcal d'Osona, a Ton Granero i a l'Institut Cartogràfic de Catalunya.

- lo vostre sant² escapulari
volgueseu posal a mi,
posaulom demunt mon pit³
monjas de las davalladas
15 com son monjas tan humils
esposes de Jesu Crist⁴
san cristo del hospital
cuan miracles feu aqui
mare de Deu del rosari
20 un rosari os en vull dir
sant Domingo glorios
que la febre feu gori
vos verge de la merce
que sou mare dels catius
25 obriu les presons i reixes
pels que son tancats a dins
mare de Deu de la guia
deu me bona guia a mi
mare de Deu del remei
30 deume bon remei ara
cuan ne baix pel coll de maya
que es dexe de veure a Vich⁵
ya no baix sobel camí⁶
men desfaig las espardenyas
35 comenso de sacudi
men desfaig las espardenyas
no veuras mes pla de mi.⁷

2. En aquest vers Marià Aguiló va afegir la paraula «sant» i sembla que el «lo» inicial està ratllat per conservar el recompte sil·làbic.

3. Tot el vers ha estat afegit per Marià Aguiló al marge dret del vers anterior.

4. Tot el vers ha estat afegit per Marià Aguiló al marge dret del vers anterior.

5. Tot aquest vers és una variant afegida per Marià Aguiló al marge dret del vers anterior.

6. No és clara la lectura d'aquest vers.

7. No és clara la lectura d'aquest vers.

Comiat de Vic (versió actualitzada)⁸

- 1 Adéu santa Clara Vella,
adéu frares caputxins;
monges de santa Teresa,
com són monges tan humils;
5 Verge de la Pietat,
tingueu pietat de mi;
gloriosa santa Clara
deu-me claredat a mi;
Vós, Mare de Déu del Carme,
10 que temps ha que no os he vist,
vostre sant escapulari
volguéssiu posà'l a mi,
poseu-lo damunt mon pit;
monges de les Davallades,
15 com són monges tan humils,
esposes de Jesucrist;
Sant Cristo de l'Hospital,
quants miracles feu aquí;
Mare de Déu del Rosari,
20 un rosari us en vull dir;
sant Domingo gloriós,
que la febre feu guarir;
Vós, Verge de la Mercè,
que sou mare dels captius,
25 obriu les presons i reixes
pels que són tancats a dins;
Mare de Déu de la Guia,
deu-me bona guia a mi;
Mare de Déu del Remei,
30 deu-me bon remei ara.
Quan ne baix⁹ pel coll de Malla,
que es deixa de veure a Vic,
ja no baix sobre el camí.
Me'n desfaig les espardenyes,
35 començo de sacudir.
Me'n desfaig les espardenyes,
no veuràs més pla de mi.

8. Versió actualitzada de la puntuació i de les normes ortogràfiques, sempre que no afectin el còmput sil·làbic, la morfosintaxi o el lèxic.

9. Tot i que és clara la lectura en el text manuscrit de la forma «baix», és estranya la primera persona del present sense la «-o», i potser semblaria més lògica la solució «vaig».

Jacint Verdaguer i Marià Aguiló

La cançó popular «Comiat de Vic» és una de les moltes que Jacint Verdaguer va recollir al llarg de la seva vida. La primera notícia de la cançó la va donar Josep Massot i Muntaner (1995) quan va fixar el recull de cançons que Verdaguer va enviar a Marià Aguiló.¹⁰ Per altra banda, també surt citada dins el catàleg de les cançons populars que constitueixen el gran fons reunit per Marià Aguiló al llarg de molts anys de recerca, del qual l'erudit mallorquí només en va poder veure publicada una mínima part, i que es pot consultar en un dels volums d'Inventari de *L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya*.¹¹

Com és sabut, Jacint Verdaguer es va sentir sempre molt interessat per les diverses manifestacions de la cultura popular: cançons, corrandes, dites, narracions i rondalles, que eren ben vives en l'ambient en el qual va créixer.¹² I de manera molt especial es va sentir atret per la cançó tradicional, una afició que no el va abandonar mai, que el va acompanyar sempre, des de la primera infantesa quan escoltava les cançons que li cantava la seva mare, fins al final de la seva vida. Verdaguer va desenvolupar l'activitat d'un autèntic folklorista: va aprendre moltes cançons, li agradava cantar-les, en prenia nota de les lletres i conservava les anotacions que n'havia fet. A més, la cançó popular podia ser un tema engrescador de conversa, fins al punt de convèncer d'altres amics, interessats en el tema com ell, perquè es decidissin a recollir les cançons populars de les seves contrades, com va passar amb el gran estudiós del folklore Valeri Serra i Boldú, que a partir d'una d'aquestes xerrades es va dedicar a recollir les cançons de l'Urgell.¹³ Per altra banda, la cançó tradicional també va tenir una gran influència en la pròpia obra poètica de Verdaguer. L'estil de la poesia popular va impregnar molts dels poemes que va escriure¹⁴ des de diversos angles, tant els que fan referència al contingut com a la llengua utilitzada: directa, expressiva i plena de recursos provinents de la gent local, especialment del món de pagès.

Moltes de les cançons tradicionals que Jacint Verdaguer havia recollit directament a la seva comarca d'Osona o durant els viatges que feia, les va enviar als amics erudits que sabia que estaven treballant en el cançoner català, sobretot a Marià Aguiló i Manuel Milà i Fontanals. A Marià Aguiló el va conèixer als Jocs

10. MASSOT I MUNTANER, Josep. «Jacint Verdaguer i la poesia popular». A: *Escriptors i erudits contemporanis*. Tercera sèrie. Barcelona: P.A.M., 2003, p. 69-122; també està catalogada en l'Inventari de *L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, a cura de Josep Massot i Muntaner, des del v. IV fins al XXI (Barcelona: P.A.M., 1993-2011). La cançó forma part del fons cançonerístic de Marià Aguiló, recollit en el v. IV *Inventari*, Fascicle I, A 11 XXIX, doc. 4, p. 114.

11. MASSOT I MUNTANER, *L'Obra del Cançoner...*, op. cit., v. IV.

12. «[La poesia popular, Jacint Verdaguer] la va viure de prop des de la infantesa, a través de la seva mare, de la seva família i del seu poble [...]», MASSOT I MUNTANER, «Jacint Verdaguer i...», op. cit., p. 91.

13. CASACUBERTA, Josep Maria. «Jacint Verdaguer, recol·lector de cançons populars». A: *Estudis Romànics*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1949, 1: 1947-1948.

14. CASACUBERTA, op. cit.: «Molt sovint la imitació de la poesia tradicional pel nostre poeta es limita a adoptar-ne el to, tot depurant-li. Altres cops, les connexions amb els models populars són més concretes: manlleus d'assumpes i a voltes de fragments o de versos, ús de fórmules típiques, adaptació de la forma mètrica a una tonada popular, menció de corrandes i de passatges de cançons tradicional en lemes i en tornades, al·lusió a escenes de la vida corrent per l'estil de les que sovintegen en el nostre cançoner», p. 90-91.

Florals de 1865, quan la dedicació del poeta a compilar cançons ja havia començat des de feia temps, però és fàcil pensar que l'amistat amb Aguiló va ser de gran importància per al poeta, tant perquè el refermava en el gust per compilar cançons populars com perquè l'animava a dedicar-se a la seva pròpia obra poètica.¹⁵ La tramesa de cançons a Manuel Milà i Fontanals també va ser considerable. Consta que li'n va fer arribar més de setanta,¹⁶ però aquests lliuraments es deurién interrompre a partir de 1882, any en què Milà va publicar la versió definitiva del seu *Cançonerillo catalán*. «Comiat de Vic» és una de les cançons que Verdaguer no va passar mai a Milà i Fontanals ni tampoc la tenia copiada en cap altre lloc.

El text de «Comiat de Vic»

«Comiat de Vic», doncs, es troba al fons de Marià Aguiló, el catàleg del qual ha estat publicat per *L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya*¹⁷ i forma part de l'extens recull de cent vint cançons populars que Jacint Verdaguer va enviar al seu amic mallorquí.¹⁸ Per altra banda, aquesta cançó no consta dins el recull, format també per cent vint cançons, que va fixar la recerca de Josep Maria Casacuberta, el qual no va tenir accés al fons de Marià Aguiló.¹⁹

La lletra de la cançó «Comiat de Vic» ocupa un full manuscrit de Jacint Verdaguer amb diverses anotacions al marge escrites per Marià Aguiló. Aquestes anotacions introdueixen interrogants i informacions sobre l'origen de la cançó i també sobre el contingut. Al començament Aguiló hi afegí: «Riudeperes / J. Verdaguer» i al marge, tot fent al·lusió a «Santa Clara vella», anotà: «Vid quant se tira a terra? Es una despedida minuciosa de Vich / Era algú que anaven a matar? / En Cinto la replega d'una dona vella que fa anys ques morta y no l'ha sentida may a ningú més».²⁰ Dins el fons de Marià Aguiló, la cançó es troba dins la carpeta que porta per títol «Oracions». A partir d'aquestes notes es fa palès que la cançó va ser recollida a Riudeperes quan Jacint Verdaguer era jove, en l'època anomenada de «Can Tona».

El significat últim de la cançó és incert, però respon al sentit de comiat que consta en el títol. El text expressa l'adéu a un indret concret, un tema que és relativament recurrent en el cançoner català.²¹ Tot i que sovint els comiats canalitzin l'expressió del sentiment d'enyorança, en aquest cas el sentiment de tristesa per tot

15. MASSOT I MUNTANER, «Jacint Verdaguer...», op. cit.

16. *Idem*, p. 158.

17. *L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, op. cit., vol. IV.

18. MASSOT I MUNTANER, «Jacint Verdaguer...», op. cit., p. 186.

19. En efecte, tot i la coincidència en el nombre de cançons recollides per Jacint Verdaguer, els dos estudis mostren un gran nombre de diferències, com explica Josep Massot: «Una bona part d'aquestes no coincideixen amb les enregistrades per Casacuberta. Altres són versions diferents de les que ell esmenta. En algun cas es tracta de textos idèntics. Algunes vegades, finalment, he pogut localitzar textos dels quals Casacuberta coneixia l'existència, però que no havia pogut trobar». MASSOT I MUNTANER, «Jacint Verdaguer...», op. cit., p. 72.

20. MASSOT I MUNTANER, «Jacint Verdaguer...», op. cit., p. 186.

21. És un exemple de cançó de comiat d'un lloc concret: «Adéu vila de Ripoll, entremig de dues aigües, / i la de Puigcerdà, / la millor de la Cerdanya». Dins la cançó «El segador de la Valldaura», *Memòries...* vol XIX, Missió Tomàs, 1926, p. 78.

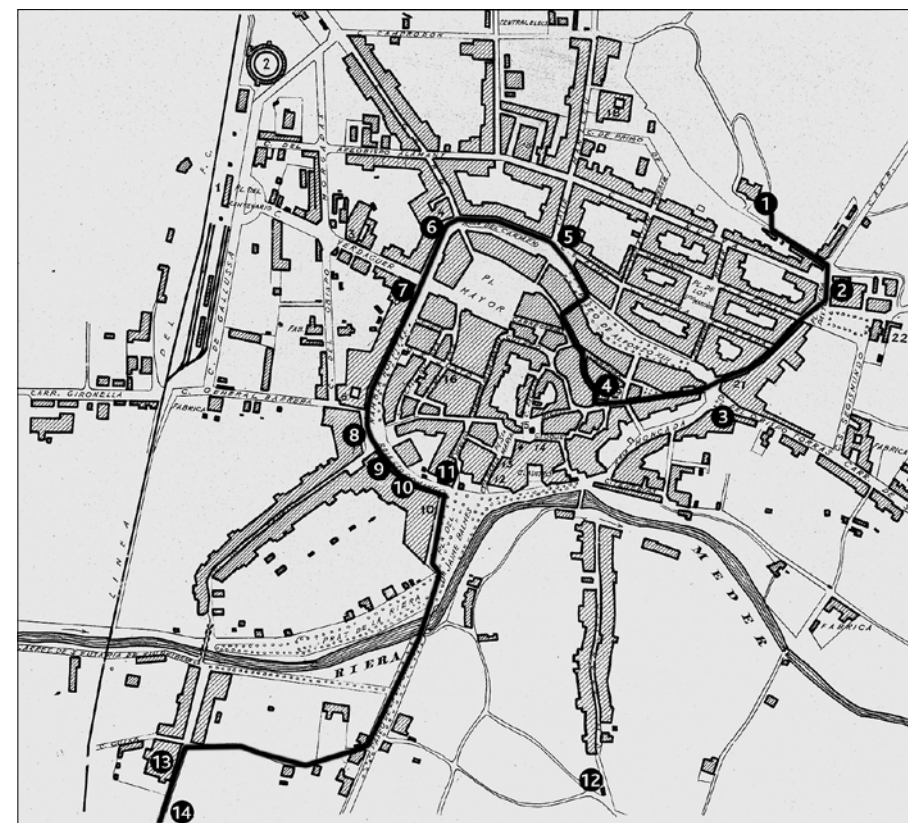
el que es va deixant enrere és especialment profund i carregat de dramatisme. La cançó va perfilant l'itinerari d'algú que probablement va seguint el mateix trajecte que feia la gent que havia d'anar-se'n de la ciutat en direcció cap a Barcelona. Al llarg del recorregut, es mencionen els edificis religiosos que es van trobant en el camí. Cadascun dels convents, esglésies o imatges religioses que anomena la cançó evoca un record afectuós i també esdevé el motiu d'una pregària, com un rosari de jaculatòries. Serà justament l'acumulació de llocs recordats el factor que anirà carregant progressivament la cançó de melangia. El text finalitza quan s'arriba als afores de la població, en el punt concret del Coll de Malla, un indret que queda una mica elevat i des d'on es pot contemplar tot el conjunt de la ciutat de Vic al bell mig de la Plana. Des d'allí, la cançó diu el darrer adéu al lloc que no es tornarà a veure mai més. Les darreres paraules del text, però, són les més ambigües, perquè si bé d'una banda expressen dolor, també es poden interpretar com un retret dirigit a la ciutat: «no veuràs més pla de mi».

El sentiment de dolor per la partença que expressa la cançó és d'una intensitat tan gran que permet suposar que es tracta d'un adéu definitiu. Així ho va entendre Marià Aguiló en l'anotació que va escriure al marge dret del full manuscrit de Verdager, on suggereix que pot ser el cant de comiat d'un condemnat a mort. Si era el cant d'algú que anaven a ajusticiar, si el portaven a la presó a Barcelona, si se'n anava a l'exili o bé si abandonava la ciutat per voluntat pròpia, aquesta és una informació que probablement no es podrà saber mai amb certesa. El que sí que ha recollit la poesia popular és el sentiment d'enyor i de fatalitat que es va intensificant vers a vers i que arriba al punt culminant de dramatisme al final del poema.

Si es té en compte el recorregut, el camí és tan nítid que es pot anar seguint l'itinerari en un plànol. La línia dibuixada segueix els carrers principals de la ciutat, surt de Vic pel raval del Remei i arriba a un punt més alt, ja en el terme de Malla, dalt d'un turó, des d'on es pot contemplar la imatge de la ciutat estesa als peus. La cançó fa esment, al llarg de tot el trajecte, de catorze punts concrets. Aquest nombre coincideix, dins el ritual catòlic, amb el nombre d'estacions de què consta un altre recorregut molt significatiu i de gran devoció popular, el Via Crucis. Aquesta pràctica religiosa reproduïx un altre camí d'expiació, el «camí de la creu», on s'evoquen les darreres hores de la vida de Jesús, des que el fan presoner fins a la seva crucifixió i sepultura. Representa per als cristians el record dels moments més dramàtics de la vida de Crist, el camí cap a la mort, personal i col·lectiva, que només la Resurrecció posterior podrà redimir. La possibilitat de relacionar les catorze evocacions de la cançó —especialment pietosa i considerada en conjunt com una pregària— amb les catorze estacions del Via Crucis, justifica encara més la possibilitat d'interpretar aquest text també com el camí d'algú cap a la mort, com el comiat definitiu a la ciutat que fa una persona de Vic abans de deixar aquest món, tal com suposava Aguiló. Des d'aquesta perspectiva, el turó del Coll de Malla, darrer punt del trajecte, vindria a ser una mena de Gòlgota on el protagonista s'enfronta a la seva pròpia mort.

Recorregut a través dels monuments religiosos de Vic o, el que és el mateix, recorregut històric i artístic per la ciutat

El text de «Comiat de Vic» fa una descripció meticulosa de les esglésies i convents que es troben al llarg del recorregut del camí de sortida de la ciutat; en canvi, s'oblida de tota la resta d'edificis religiosos que no estan situats en aquesta ruta, tot i que puguin ser prou importants, com la Catedral, l'església de Sant Felip Neri o la dels Dolors. El seguiment del trajecte permet rememorar aspectes de la religiositat popular, tradicions, creences i devocions concretes. Permet també saber quines imatges despertaven la devoció dels vigatans i dona informació sobre pràctiques religioses, com la d'encomanar-se als sants o a la Verge a l'hora d'emprendre un viatge. Molt especialment, la cançó traça un recorregut a través dels edificis religiosos de la ciutat.

Punts de la ruta en el mapa de Vic. Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya.

1. Santa Clara Vella	8. Església de l'Hospital de la Santa Creu
2. Església dels caputxins	9. Mare de Déu del Rosari
3. Església de Santa Teresa	10. Església de Sant Domènec
4. Església de la Pietat	11. Església de la Mercè
5. Església de Santa Clara	12. Capella de la Mare de Déu de la Guia
6. Església del Carme	13. Església de la Mare de Déu del Remei
7. Església de les Davallades	14. Coll de Malla

1 Adéu santa Clara Vella, adéu frares caputxins; monges de santa Teresa, com són monges tan humils;

El monestir de **Santa Clara Vella** (v. 1), de les monges clarisses, estava situat en l'indret anomenat antigament Puig de Reig. A partir de la fundació del monestir de Santa Clara Vella es va perdre el nom antic i la denominació de Santa Clara Vella, tot i la desaparició del monestir, ha perdurat fins ara. La primera pedra del monestir es va posar l'any 1383. L'obra es va encarregar al mestre Pere Aguil·lar —que també dirigia la construcció de la Mercè—, juntament amb Ferran de Meserata i Jaume Solà, i els treballs van continuar fins al 1426.²² Amb tot, abans d'aquesta data, l'any 1415, les monges, que fins aquell moment residien provisionalment en una casa prop de Santa Eulàlia, ja es van poder traslladar al monestir. El 1433 Leonor Safont i altres monges agustines del convent de Camprodon es van afegir a aquesta comunitat a causa de la ruïna de la casa que ocupaven al Ripollès. El monestir de Santa Clara Vella estava situat extramurs, al nord del portal de Santa Eulàlia.

El 1563, amb la reforma franciscana, el monestir de les clarisses es va deslligar del convent de Sant Francesc (de framenors conventuals) i va passar a dependre

Església de Santa Clara, avui desapareguda. Fotografia de Palmarola de començaments del segle xx. Col·lecció de Fotografia Històrica. Ajuntament de Vic. ACOS.

22. JUNYENT, Eduard. *La ciutat de Vic i la seva història*. Barcelona: Curial, 1976, p. 123-124.

directament del Bisbat. En aquell moment, l'edifici conventual ja es trobava molt afectat pel pas del temps. Finalment, l'any 1582, una butlla emesa pel papa Gregori XIII va ordenar la supressió del monestir a causa de l'estat ruïnós en què es trobava i també per la pràctica extinció de la comunitat, que es reduïa llavors a dues monges. Les clarisses no van poder tornar a fundar la casa a Vic.

La cançó inicia el seu trajecte en aquest punt, en un temps en què el monestir ja no devia existir, però que hauria deixat un record ben viu en els vigatans.

L'orde dels **frares caputxins** (v. 2) es va establir a Vic l'any 1608. Primer se'ls va cedir la capella de l'Àngel Custodi, que més endavant van substituir per una església més gran, inaugurada el 1612.

El convent va viure una època de prosperitat gràcies a Joan-Francesc Brossa, benefactor de la comunitat caputxina de Vic. Per raons militars, l'any 1654 el convent fou enderrocat i es va reconstruir més endavant en el mateix lloc. Va subsistir fins que fou exclaustrat el 1835, amb els fets de les guerres carlines. L'església es va salvar i, en el lloc on hi havia hagut el convent, es va aixecar una presó. L'any 1825, en aquesta església dedicada a la Divina Pastora, santa Joaquina de Vedruna, ajudada pel pare Esteve d'Olot, va començar el procés que culminaria amb la fundació de les religioses escorialeses o vedrunes. Al costat de l'església, l'indret que ocupava el convent és ara un ambulatori de la Seguretat Social.

¿Podria haver estat, el protagonista de la cançó, un pres que sortia de la presó aixecada al costat de l'església dels Caputxins? ¿És des d'aquest indret, probable inici del viatge, que hauria contemplat davant d'ell el turó de Santa Clara Vella?

Les **monges de Santa Teresa** (v. 3-4) ocupen l'església i el convent de Santa Teresa. Aquestes religioses pertanyen a l'orde de les Carmelites Descalces i viuen la seva vida de clausura en l'edifici barroc que Josep Morató va construir a mitjan segle XVII.

El monestir de Santa Teresa de Vic fou fundat gràcies a la iniciativa d'Esperança Pradell, propietària de la casa pairal Mas Pradell de Granollers de la Plana, que va deixar part dels seus béns per fundar un convent de Carmelites Descalces a Vic, amb la condició de sotmetre la casa al Bisbat de la ciutat. En la mateixa època, la vigatana Maria Osona, vídua de l'advocat Francesc Bergadà, també va voler fundar un Carmel de Santa Teresa i, seguint el consell del bisbe de Vic, Gaspar Gil, es van unir els dos patrimonis per aconseguir culminar l'empresa.²³ El 1637 va començar la fundació i el mateix any es va posar la primera pedra del nou monestir. Per poder formar la comunitat calia que les primeres religioses vinguessin d'un altre monestir, perquè pel fet d'estar el monestir sota la jurisdicció del bisbe, els convents de l'orde Carmelità no hi podien enviar monges. Per aquesta raó quatre monges de Saragossa es van traslladar a Vic, on van ser rebudes amb solemnitat pel bisbe, els canonges, les comunitats de religiosos i els representants de la ciutat. De primer, les monges es van allotjar en una casa propietat de Maria Osona, situada en el carrer de la Ramada, i l'1 de gener de 1638 es va celebrar la fundació del nou monestir, en aquell convent provisional. La comunitat inicial

23. *Aquesta casa és un cel*. Vic: Impremta Daví, 2005.

estava formada per les quatre monges de Saragossa i quatre novícies de Vic. Cap al 1640 es van començar les obres del convent nou, dirigides també per Josep Morató. L'any 1646, quan l'obra encara no era acabada, les monges es van poder traslladar al nou establiment, que va quedar definitivament enllestit el 1686.

La comunitat havia patit una curta exclaustració l'any 1654 a causa de la guerra de Catalunya amb França, però van aconseguir que no s'enderroqués la casa. Posteriorment, el segle XIX va ser especialment convuls per a la ciutat i per al convent. L'any 1809 les monges van ser exclaustrades durant uns mesos i més endavant, durant el govern revolucionari del Trienni Liberal (1820-1823), es va prohibir la professió als religiosos i religioses i es decretà la supressió dels ordes monacals i la venda dels seus béns. Les comunitats de clausura es van salvar i entre aquestes la de Santa Teresa. Amb la desamortització de 1835, la prohibició de poder rebre novícies va durar des de 1835 a 1852, però es va aconseguir que no se suprimís el convent. Amb la revolta de 1868, que destronà Isabel II, es va decretar el tancament del convent, però l'ordre es va anul·lar amb la creació d'un col·legi d'ensenyament per a nenes, que va funcionar de 1869 a 1880. L'any 1936 la Guerra Civil va obligar a l'exclaustració i la dispersió de la comunitat i les dependències van ser saquejades. La represa va començar el 1939, quan a poc a poc les religioses van retornar a Vic.²⁴ Malgrat la pèrdua de mobiliari patida durant la Guerra Civil, l'església conserva les dues joies més preuades: el retaule barroc (1703-1707) esculpit per Pau Costa i el monument de Setmana Santa (1751-1757), col·locat dins la capella aixecada per l'arquitecte Josep Morató i Sellés el 1750.²⁵ El monestir està situat a llevant del nucli vell, a la porta de Santa Eulàlia.

La cançó evoca les monges del convent Santa Teresa, des del convenciment popular que les religioses dedicaven la seva clausura a pregar pels fidels, i això les feia ser molt estimades.

**5 Verge de la Pietat,
tingueu pietat de mi;
gloriosa santa Clara
deu-me claredat a mi;**

La imatge de la **Verge de la Pietat** (v. 5-6) es trobava a l'església barroca de la Pietat, obra de Josep Morató, i va començar a construir-se el 1614. L'església s'aixeca probablement en el lloc sagrat més antic de Vic, perquè hi ha la teoria que la primitiva catedral del segle VI, abans de la devastació sarraïna, hauria de buscar-se entorn del Temple Romà, justament en el mateix indret que ocupa avui l'església de la Pietat. En el segle IX, i a recer del castell que va construir-se al voltant del Temple Romà, se suposa, tot i no tenir-ne referències documentals, que es va construir la capella dedicada a Sant Sadurní, en el mateix indret que hauria ocupat la catedral.²⁶ En el segle XI es va edificar l'església romànica, de la qual encara es conserva el mur occidental al carrer de Sant Sadurní. Segons la llegenda, en el segle XIV es van trobar al subsòl de l'església les relíquies dels sants màrtirs

24. *Ibidem*.

25. ORDEIG I MATA, Ramon. *Vic i els seus monuments*. Vic: EH, 1993, p. 41-43.

26. ORDEIG I MATA, Ramon. *L'església de la pietat de Vic*. Vic: Impremta Anglada, 1978.

Llucià i Marcià, a qui se'ls situava en la ciutat romana d'Ausa.²⁷ Van ser els patrons principals de la ciutat fins que el 1862 va ser canonitzat sant Miquel dels Sants. L'obra de l'església de la Pietat va començar el 1454 i va quedar enllestida el 1467. La nova construcció era d'estil gòtic i estava coberta amb volta d'ogives. Una de les capelles estava dedicada als Sants Màrtirs i custodiava l'urna de les seves cendres en l'antic altar de Sant Sadurní. El 1614, els consellers de la ciutat van acordar la construcció d'una nova església per pressió ciutadana, les obres de la qual es van iniciar el 1630 finançades pels ciutadans i, especialment, pel Consell Municipal. Aquesta construcció barroca va ser la primera obra dirigida per Josep Morató i hi va treballar també el seu germà, com a escultor.²⁸ Sembla que per a l'edificació de la nova església es va utilitzar pedra del castell dels Montcada, i a finals del segle XVIII encara s'hi treballava. Durant la Guerra Civil l'església va ser transformada en magatzem d'una col·lectiva i a partir de 1939 va començar la tasca de recompondre-la. Constitueix un dels edificis més significatius del nucli antic de Vic, ara en decadència i dedicat ocasionalment a exposicions, concerts i altres actes culturals.

L'església de **Santa Clara** (v. 7-8). Un cop es va abandonar el monestir de Santa Clara Vella, l'any 1582, es va procedir a la institució d'un nou monestir de monges dominicanes. La primera pedra es va posar l'any 1590, en un terreny situat enfront del portal de Manlleu. L'obra de l'església i el convent va començar ben aviat i les monges dominicanes o monges de l'orde dels predicadors es van instal·lar en les dependències l'any 1596.²⁹ L'any 1936 els dos edificis de Santa Clara van ser destruïts i la comunitat va passar a la plaça de Malla, on s'edificà l'església que va ser inaugurada el 1963.

Davant les esglésies de la Pietat i de Santa Clara el protagonista de la cançó prega que se li concedeixi pietat i claredat, és a dir, perdó i lucidesa: dos dons que li seran de molt ajut per superar un gran tràngol. El primer mirant de cara al passat i el segon, de cara al futur.

**10 Vós, Mare de Déu del Carme,
que temps ha que no us he vist,
vostre sant escapulari
volguéssiu posà'l a mi,
poseu-lo damunt mon pit;**

L'advocació a la **Mare de Déu del Carme** (v. 9-13) es concreta especialment en l'església del Carme, un altre dels monuments emblemàtics de la ciutat. A principis del segle XIV, els frares carmelitans s'instal·laren en una capella dedicada a la Mare de Déu de l'Esperança, feta construir el 1402, a tocar del terme de Gurb. Com que la capella no reunia les condicions necessàries per establir en aquell indret la residència conventual, el 1415 se'ls va oferir unes cases prop de l'absis de la catedral, destinades a fer un hospital de sis llits, gràcies als terrenys deixats en tes-

27. TORRENTS, Ricard. *Jacint Verdaguier. Dos màrtirs de ma patria, o siga Llucià i Marcià*. Vic: Eumo Editorial, 1995, p. 26-27.

28. ORDEIG I MATA, *L'església de la Pietat de Vic, op. cit.*, p. 16-18.

29. JUNYENT, *op. cit.*, p. 190-191.

tament per una ciutadana.³⁰ Aquesta decisió municipal va encendre l'oposició del Bisbat i dels ordes ja existents a Vic, que no volien que la presència dels carmelites els fes perdre influència. Finalment, després de nombroses negociacions, el 1418 es va signar l'acord entre els executors testamentaris, el Bisbat i els carmelitans. Segons aquest document, els carmelitans abandonaven l'Esperança per establir-se al centre de la ciutat, en uns terrenys prop de la muralla, en l'indret on el carrer Arquebisbe Alemany s'obre al carrer de Gurb, permutats amb els que havien de rebre de la deïxa testamentària.

Aviat es va començar l'església, dedicada a la Mare de Déu del Carme, i la comunitat carmelitana va adaptar unes cases per establir un convent i una església provisionals. La precarietat en què vivien es va perllongar en el temps a causa del lent procés de construcció de l'església i el convent nous. L'església es va acabar a mitjan segle XVI i tot seguit van continuar amb les obres del claustre i les dependències conventuals annexes. La gran popularitat que els carmelites van aconseguir en aquest temps els va fer necessari haver d'emprendre obres de millora a l'església.

Quan Joan d'Àustria va imposar el 1655 el pla de fortificació de Vic, el convent carmelità, com d'altres establiments monàstics, va ser enderrocat per raons de la defensa de la ciutat.³¹ Els carmelitans van haver de deixar el convent i establir-se en cases particulars. Finalment els canvis en el projecte de defensa van permetre la reorganització urbanística d'aquell sector, on es va incloure el projecte d'un nou convent. El 1664 els carmelites van poder abandonar l'església gòtica, que va ser enderrocada, i traslladar-se a la nova. La construcció del nou convent es va perllongar fins a la segona meitat del segle XVIII.

Al llarg del segle XIX la casa va patir diversos infortunis. Entre 1821-1823 es va produir una exclaustació que acabà tancant definitivament el monestir el 1835. L'edifici del convent va ser destinat a caserna, després va passar a mans de l'Ajuntament, i més endavant, el 1895, s'adjudicà als germans maristes. El bisbe Colomer va convertir l'església en parròquia el 1877.

L'ús de l'escapulari era força estès perquè se li atribuïa la funció d'amulet protector contra l'adversitat, i el protagonista de la cançó s'encomana a la Verge del Carme perquè sap que li cal tota mena d'ajut.

**monges de les Davalladas,
15 com són monges tan humils,
esposes de Jesucrist;
Sant Cristo de l'Hospital,
quants miracles feu aquí;**

Les **monges de les Davallades** (v. 15-16) són les monges carmelites de la Presentació, instal·lades a Vic des de 1683. El convent es trobava a la Rambla de les Davallades, en el sector que avui coneixem com a Rambla de l'Hospital, a causa

30. *Idem*, p. 159-160.

31. *Idem*, p. 264.

Església de les Davallades, avui desapareguda. Fotografia d'Isidor Valle de començaments del segle XX. Col·lecció de Fotografia Històrica. Ajuntament de Vic. ACOS.

d'un canvi en la nomenclatura de les Rambles: no es van moure els edificis, sinó els noms. Quatre ciutadans honorats van anar a rebre les monges carmelites a la Torre d'en Bru o Coll de Malla, que entrarien a Vic custodiades amb atxes enceses. Ben aviat les monges van ser conegudes com a **monges de les Davallades**.

El convent de les monges carmelites calçades de Vic es va fundar gràcies a la donació que el canonge Francesc Llucià de Codina va fer dels seus béns l'any 1660. Es proposava finançar la fundació d'una nova casa a Barcelona, que finalment va ser a Vic, on es van triar uns terrenys situats en el lloc conegut com les Davallades, extramurs, a ponent de muralla. El monestir fou fundat el 1663 i dedicat a la Presentació de la Mare de Déu.

L'obra del convent va començar el 1664, però la comunitat no s'hi va traslladar fins al 1683. Les primeres monges procedien del convent de l'Encarnació de Barcelona i del Carme de Vilafranca i van portar les despulles del fundador, Francesc Llucià de Codina, que havia estat enterrat en el convent de Barcelona. L'església es va aixecar en els anys següents i es va inaugurar el 1741. Tant l'església com el convent van desaparèixer l'any 1936 i en l'indret que ocupaven avui hi ha l'edifici de Banc Caixa.³² Pel que fa a les monges carmelites, es van traslladar a la carretera de Gurb, on van continuar sent conegudes com a monges de les Davallades.

32. JUNYENT, Eduard. «L'evolució històrica de la urbanització de Vic». *Ausa* [Vic], núm. 60-61 (1968).

Església de l'Hospital. Fotografia d'Antoni Robert de començaments del segle xx. Col·lecció de Fotografia Històrica. Ajuntament de Vic. ACOS.

L'Hospital de la Santa Creu (v. 18-19). La construcció de l'Hospital de la Santa Creu es remunta a la segona meitat del segle XIV. El 1348 Europa va ser sacsejada per la pesta negra i, segons consta en els documents, en menys de mig any van morir a Vic més persones que les registrades en cinc anys seguits.³³ És molt probable que aquest ambient de mort i de desesperació fos la raó principal que va fer decidir, el mateix 1348, a un vigatà resident a Mallorca, Ramon Terrades, a fer donació dels seus béns (600 lliures) per a la construcció d'un hospital a Vic. Inicialment l'hospital estava constituït per dues cases amb capacitat per a una dotzena de llits cada una d'elles. Dotze llits per a homes i dotze per a dones. A causa de la penúria del moment, els malalts no hi pogueren ser enllitats fins 36 anys més tard. I no va ser fins a l'any 1441 que l'hospital va tenir enllestida la capella dedicada a la Santa Creu. L'Hospital va ser reconstruït el 1538, allargant-se des del carrer Sant Pere fins a sortir a les Rambles, davant per davant del Portal de Malloles, amb una façana renaixentista, austera i noble, erigida entre 1549 i 1557. Encara ara manté la distribució de les dues sales gòtiques unides per una façana renaixentista. El campanar indica on hi havia la capella de la Santa Creu.

33. Molts d'aquests fets i tradicions van ser divulgats a la premsa per Josep Maria SALA en el conjunt d'articles que va dedicar als carrers de Vic en el setmanari *Ausona*, del 1991 al 1995.

Sant Crist de l'Hospital. Fotografia d'Antoni Robert de començaments del segle xx. Col·lecció de Fotografia Històrica. Ajuntament de Vic. ACOS.

Entre 1748-1753 Josep Morató i Sellés va dissenyar la construcció d'una església barroca.³⁴ El temple estava dedicat al Sant Crist i de seguida va comptar amb una àmplia devoció popular, fomentada en la creença que es tractava d'una imatge miraculosa, especialment a partir de les gotes de sang que van aparèixer als corporals, animeta i patena.

En aquesta part de la cançó, el protagonista torna a al·ludir a un altre convent de clausura, el de les monges de les Davallades, i també prega al Sant Crist de l'Hospital, perquè és de suposar que només un miracle podria salvar-lo.

- 20 **Mare de Déu del Rosari,
un rosari us en vull dir;
sant Domingo gloriós,
que la febre feu guarir;
Vós, Verge de la Mercè,
que sou mare dels captius,**
- 25 **obriu les presons i reixes
pels que són tancats a dins;**

34. YLLA-CATALÀ, Miquel dels Sants; ROCA, Jordi. *650 anys de l'hospital de la Santa Creu*.

L'indret de la **Mare de Déu del Rosari** (v. 19-20) és l'únic punt dubtós del recorregut, perquè a Vic hi havia dues esglésies dedicades a la Verge del Roser. La primera es trobava en el carrer de Sant Francesc i la segona, la capella del Roser, era dins l'església que els carmelitans descalços tenien cap a la meitat del carrer de Gurb. En ambdós casos s'hauria alterat la ruta i hauria calgut fer un desviament sense sentit en el camí, cosa que no ha passat abans en cap moment de la cançó. Tenint en compte aquestes raons, el més lògic és pensar que la cançó es refereix a la imatge i les pintures que presideixen el presbiteri de l'església de Sant Domènec, justament el sant que va crear la pregària del Sant Rosari. Els grans quadres que representen els misteris del Rosari van ser fets pel pintor vigatà Lluçà Romeu (1761-1846).³⁵

L'església de **Sant Domènec** (v. 21-22) va ser projectada per diferents mestres de cases de la família Morató. Segueix fidelment el pla de construcció que es va aplicar a les esglésies aixecades a Vic durant les darreres dècades del segle XVII i les primeres del XVIII, fetes d'una única nau amb capelles laterals. És de gran interès el claustre, de 1723, construït per Jacint Morató Soler, avui seu de l'Escola d'Art Junyent i Subirà.

L'església pertany a l'orde dels Predicadors, també coneguts com a Dominics, fundats per sant Domènec de Guzmán (Caleruega, 1170 – Bolonya, 1221). La cançó recull la tradició que atribueix al sant la propietat de guarir les febres. Segons la llegenda, va ser durant una visita a Barcelona que el sant va tenir la inspiració de fundar l'orde dels frares dominics i de crear l'oració del Sant Rosari. En una casa que li van cedir al Call de Barcelona, va fundar el primer convent de frares dominicans del món. Els pares dominics beneïen l'aigua del pou de Sant Domènec, situat als claustres del convent, i ben aviat es va atribuir a aquesta aigua la virtut de guarir les febres. El dia 4 d'agost, celebració de Sant Domènec, els frares donaven aigua a tothom que en demanava. Els pagesos del pla de la ciutat feien festa aquell dia i a peu o en carro anaven a cercar l'aigua miraculosa, que es guardava curosament durant tot l'any per fer-la servir de remei contra les febres tercianes i les quartanes. Més endavant la tradició va passar a convents dominics d'altres poblacions, com Cervera, Manresa i Blanes. A Monistrol d'Anoia els frares feien panets, als quals també s'atribuïa la virtut de guarir les febres. Segons la tradició, sant Domènec era patró de l'aigua i el tenien per advocat els oficis que empraven molta aigua, com els pellaires, tan importants a Vic. Hi havia petits oficis, com els fabricants de rosaris o rosariaries, que veneraven la Mare de Déu del Roser, amb motiu de l'ús del rosari, i també tenien com a patró sant Domènec.³⁶

Mare de Déu de la Mercè (v. 23-26). L'antiga església de la Mercè era una de les més antigues de la ciutat, erigida per acollir els cavallers laics que es dedicaven a la redempció de captius i que tenien la Verge de la Mercè com a patrona. Aquest orde militar va convertir-se en religiós l'any 1317, sota l'impuls de sant Ramon de Penyafort, i es va establir a Vic l'any 1354. En un primer moment van instal·lar-se al carrer Sant Pere, fora muralla, i més endavant van passar a ocupar l'indret on

35. ORDEIG I MATA, *Vic i els seus monuments*, op. cit., p. 47-49.

36. AMADES, Joan. *Costumari Català*. Barcelona: Salvat Editors i Edicions 62, 1982, vol. IV, p. 728-729.

Església de la Mercè, avui desapareguda. Fotografia d'autor desconegut a començaments del segle XX. Arxiu Claret, Vic.

ara hi ha l'església de Sant Domènec. Després d'haver edificat diverses esglésies, l'any 1367 els mercedaris van erigir una església prop del portal del Teixidor, al sud del recinte emmurallat. El temple no es va acabar fins al 1463 i en l'època barroca es van modificar tant l'església com el convent dels religiosos. En el segle XIX va patir els efectes del Trienni Liberal i de la desamortització de 1835, quan es va haver de tancar definitivament la casa mercedària. L'any 1842 el convent de la Mercè, que havia estat cedit al consistori vigatà, va ser habilitat com a escola de matemàtiques i de dibuix i com a Sala de Visites del Jutjat de Primera Instància. La propietat civil i laica del convent, però, va ser efímera perquè l'any 1849 el consistori la cedia al bisbe Lluçà Casadevall. Llavors el Bisbat va fer donació del convent a una nova congregació religiosa nascuda a Vic: la dels Missioners Fills de l'Immaculat Cor de Maria, fundada per Antoni Maria Claret i Clarà. D'aquesta manera el convent de la Mercè va passar a ser el convent dels claretians, tot i que en l'arxiu popular els claretians heretaren el nom tradicional i seguiren essent, de manera equívoca, «els pares de la Mercè». L'església i el convent van ser enderrocats el 1936 i ara, en el mateix lloc, s'alça l'església de Sant Antoni Maria Claret, construïda el 1957 per l'arquitecte Josep Maria Ribes.

La cançó s'encomana a la Verge del Roser i a sant Domènec, de qui recorda la tradició de l'aigua guaridora de la febre. A la Mare de Déu de la Mercè li dedica més versos que a totes les altres invocacions i és una de les més emotives. La pregària se li fa com a redemptora dels captius, per demanar-li la llibertat dels presos i l'obertura de totes les reixes per a tots els que estan mancats de llibertat, potser com el mateix protagonista de la cançó popular.

**Mare de Déu de la Guia,
deu-me bona guia a mi;
30 Mare de Déu del Remei,
deu-me bon remei ara.**

La capella a la **Mare de Déu de la Guia** (v. 27-28), del segle XVII, es troba al final del carrer de Sant Francesc. Primerament va ser creu pedrò i més endavant, capella. Era el darrer adéu a la ciutat dels caminants o pelegrins o la primera capella que es trobava a l'arribada a Vic, a la sortida del pont de Queralt. Gairebé tots els portals tenien una capella dedicada a la Mare de Déu.

El protagonista de la cançó deu veure la capella de la Mare de Déu de la Guia a la seva esquerra, una mica enlairada, quan deixa la ciutat en direcció al Remei.

La **Mare de Déu del Remei** (v. 29-30) és una de les primeres advocacions catalanes, motivada sobretot a causa de la pesta que, des del segle XII, va atemorir tots els pobles d'Europa. Té l'origen, així com altres advocacions, devocions i ordes religiosos, en la necessitat d'ajut i pregària contra la pestilència. L'església del Remei es va edificar l'any 1554, a tocar del pont Nou. Poc temps després el pont va passar a dir-se pont del Remei i l'església també va donar nom a tot el barri, conegut fins ara com a barri del Remei.

Pel carrer del Remei hi passava el camí ral, com consta en el nomenclàtor del segle XV: «el camí que va de Vich a Barcelona». A la capella del Remei s'hi van instal·lar els franciscans de la Riera. En un principi era només una petita capella-pedrò que quedava a l'altra banda del riu, fora ciutat, on es va col·locar una imatge de la Mare de Déu del Remei, una verge de tradició italianitzant que era la patrona contra la pesta. Posteriorment la capella va ser cedida als franciscans perquè la utilitzessin com a infermeria, i com a tal va començar a funcionar el 1624. La construcció va trigar encara unes dècades, i l'any 1685 es van començar les obres del que havia de ser el convent, que no van acabar fins al 1693. Força anys més tard, els franciscans van decidir que el cap del pont no era el lloc més adient per a la capella i van encomanar als Morató l'erecció de l'església del Remei, l'any 1743. L'església es va poder consagrar el 1753.³⁷ Després de moltes vicissituds (va ser baluard i defensa en la guerra dels Carlins; abandonada durant la desamortització i transformada en caserna de cavalleria), el 1842 els frares van ser desnonats i les instal·lacions, utilitzades com a asil de mendicants i captaires. Més endavant també va funcionar com a aula eclesial, quan a la Plana hi havia més de mil seminaristes. L'església es va tornar a obrir el 1844, però no va ser fins a l'any 1878 que el bisbe Colomer va restituir el convent als franciscans, que tornaren a instal·lar-se a les dependències l'any següent.³⁸ Amb la Guerra Civil, l'església va ser incendiada i enderrocada el 1936. La parròquia actual és una reconstrucció idealitzada, feta per Manuel Gausa el 1958.

37. JUNYENT, *op. cit.*, p. 270.

38. *Idem*, p. 306.

Església i convent del Remei, avui desapareguts. Fotografia d'autor desconegut de començaments del segle XX. Col·lecció de Fotografia Històrica. Ajuntament de Vic. ACOS.

**Quan ne baix pel coll de Malla,
que es deixa de veure a Vic,
ja no baix sobre el camí.
35 Me'n desfaig les espardenyes,
començo de sacudir.
Me'n desfaig les espardenyes,
no veuràs més pla de mi.**

El **Coll de Malla** (v. 31-36) és el darrer punt del recorregut que ha anat traçant la cançó. El lloc es troba en una situació lleugerament elevada des d'on es pot contemplar tota la vista de la ciutat. Des d'aquest indret que mena en direcció cap a Barcelona, s'expressen els darrers versos de la cançó, on es condensa tota l'emotivitat acumulada al llarg de tot el trajecte i també inclou l'ambigüitat del significat del darrer vers, que admet diverses interpretacions.

En primer lloc, i com ja hem indicat, s'arriba al final d'aquest camí dolorós que permet relacionar la cançó amb el Via Crucis. En tot cas, des d'un punt elevat, el caminant es deté, fa l'acció de descalçar-se i es dirigeix als habitants de la ciutat acomiadant-se o potser dirigint-se cap a ells com si fossin els culpables del que li està passant. El fet de portar espardenyes ja indica que el protagonista era o bé un pagès o bé un menestral, i l'acció de descalçar-se, no sabem si de grat o per força, pot ser tant l'expressió de penitència voluntària, perquè es deixen els peus a mercè de les pedres que els feriran, com de penitència forçada, si realment es tracta d'un condemnat a mort al qual van a ajusticiar. El darrer vers d'aquesta persona, a la qual es pot considerar vigatana pel gran coneixement que té dels edificis de la ciutat i de les tradicions, són les paraules d'un comiat definitiu, amb tot el retret que es pot entendre que significa el darrer vers: «no veuràs més pla de mi».

Poques vegades una cançó popular esdevé l'expressió de tanta emoció concentrada.

